

dit artikel staat tekenen, verscheen opvatting zooals in het „Gere-“ aan de hand

enreeks in deze lijk het volgende, genoemde zijde, betoogd, dat de ou overeenstem- tegenover Apol-

avorm, waarin d spreken, aan- en Ds Steen en

en het volgende

men dat hij in- tholieke en der i dat hij ingaa- sen te noemen: „En heeft niet ingenomen, zoo- ook een ware i waar mensch dat de belijden- lijke ziele niet en, maar de o- pneuma.

ngaal tegen wa- asius, het Sym- komen mensch en menscheijk landige ziele en o is God en de tus Deus, per- humana carne

ationalis et car- us est Christus) leze verstandige ie als het bij het de pneuma, de

en, dat ook wat die Rome in 382 rmasus spreken rk veroordeelt onabili et intel- ana carne ver- le Jrg Afl. 8.) ggeachten oppo-

lijks te worden iten, vastgesteld rtioe dwongen. iels afdoen van vetten. Niet dat instateerd in de mense, in licht-

naarmate men straks van het or geen micros- werd het anders. an wat op een ard in deze ge- et aantal mole- uitzonderingen der elementaire

imaat, geen wel- vijzen voor zeer a opgezop op de en. Men sprak begrip natuur- e natuurwetten

an tot nu toe, waarschijnlijk- armee was dan zonderingen op vonen gang van t, dat wij zulke gelijksche leven

hijnsheid der van deze orde r is geen enkele derstellen, dat ook voor ver- ie op afwijkin- on berusten, in- ziging van het

kingen van de daarop zijn niet denkfout meer sch gesproken, gebeuren, dat a gewonen loop

daarop is zoo volkomen gelijk dwaas er mee et aan de prin-

nent doet het misschien wat vreemd aan wanneer schrijver dezes onmiddellijk laat volgen, dat hij zonder eenige reserve, ook zonder eenig voorbe- houd aanvaardt wat onze belijdenis in art. 18 zegt; dat hij eveneens geen enkel bezwaar heeft tegen de uitdrukkingen van de belijdenis van Athanasius.

Wat de belijdenis zegt aanvaarden wij zonder eenige terughouding. Het is alleen maar jammer, dat het noodig is dat na onze onderscheiden publicaties nog gezegd moet worden. Klaarblijke- lijk is het toch een heele kunst zich in het Neder- landsch begrijpelijk uit te drukken.

Maar wel wijzen wij de poging van onzen oppo- nent af om ons zelfs in deze conclusie te dwin- gen in het kader eener psychologische terminologie van zestienhonderd jaar geleden. Het is in strijd met het spraakgebruik van de Schrift en eveneens in strijd met de thans gangbare Calvinistische ter- minologie, wanneer onze opponent „pneuma“, „nous“ en „onsterfelijke ziel“ synoniem neemt. En toch ligt aan het misverstand van Ds Steen mede dit verkeerde gebruik van het woord „nous“ ten grond.

Wat beteekent toch het woord „nous“ in de Schrift? In de eerste plaats het verstand, de in- telligentie, de geschiktheid van het bewuste denken en overleg (Luc. 22:45; 1 Cor. 14:14). Vervolgens ook het rustig nadenken (2 Thess. 2:2); dan be- teekent „nous“ ook nog het orgaan van het zede- lijk denken en als zoodanig staat het in Rom. 7 vs 23 en 25 in tegenstelling met sarx. Altijd blijft echter hier achter „nous“ de gedachte van gezind- heid staan. Zoo bijvoorbeeld ook in Col. 2:18.

Het is duidelijk dat wanneer men niet scherp onderscheidt bij deze termen, misvattingen voor de hand liggen die zeer gemakkelijk tot principiële verschillen kunnen worden gepromoveerd.

Na al hetgeen wij in de maanden Februari tot en met Juli over de grondbeginselen onzer ziel- kunde hebben geschreven zal een uitvoerige uit- eenzetting over de gaastratie van de „nous“ of het verstand wel niet noodig zijn. Toch willen we er iets van zeggen.

Om dit nu zoo te doen dat wij tegelijkertijd zien waar de oorzaak ligt van het misverstand bij onzen opponent, moeten wij eerst nog even handelen over het begrip „verstand“ en over de beteekenis van het woord „nous“.

Boven gaven wij reeds eenige beteekenissen van dit laatste Grieksche woord aan. Misschien is het niet ondienstig na te gaan hoe in de verschillende commentaren op het Nieuwe Testament in de bekende uitgave van Van Bottenburg het woord „nous“ wordt vertaald. Prof. Grosheide noemt in zijn commentaar bij 1 Cor. 1:10 „nous“ het „oor- deelend verstand“. Bij 1 Cor. 2:16 zegt Prof. Gros- heide, dat naar de eigenlijke beteekenis „nous“ iets anders is dan „pneuma“ en meer het dis- cursieve denken aanduidt.

ciptele beteekenis van de huidige opvatting der natuurwetten, van hun nu gebleken statistisch karakter niets af; en deze zou eventueel in ver- band kunnen worden gebracht met begrippen als het wonder en het determinisme.

Een niet minder belangrijke wijziging onderging in de laatste jaren het substantiebegrip. In het mechanistisch wereldbeeld bestond de materie, waaraan een eeuwig bestaan werd toegeschreven, uit ondeelbaar kleine deeltjes, de atomen. Ondanks het heftig verzet van Ostwald, den man van het energetisch monisme, was de atoomtheorie op het einde der vorige eeuw zoo goed gefundeerd, dat ze een feit kon heeten. Dat die kleinste deeltjes eerst atomen waren, en dat later die atomen weer uiteenvielen in kleinere onderdeelen, deed aan de voorstelling niets af, dat de materie uit aller- kleinste partikeltjes bestond, die de eigenschap- pen van massa en uitbreiding hadden. Deze ele- mentaire bouwsteentjes der wereld bleken zich echter niet te gedragen volgens de wetten der me- chanica, de oude regel: natura non facit saltus (de natuur maakt geen sprongen) schenen ze ieder oogenblik te logenstraffen, en dat was al een ver- rassing, die verstrekkende gevolgen had. Maar veel vreemder was, dat toen men nog meer (of liever: toch iets), over hem te weten wilde komen, slechts een mathematische verhouding overbleef. Hoe dat toeging, kan hier niet worden uiteen- gezet, maar op dit moment verdween den na- tuurkundige het substantiebegrip onder de han- den; hoe merkwaardig het ook klinkt, het sub- stantiële karakter van de kleinste materiedeeltjes werd dubieus. Bij de studie van het gedrag der elementaire bestanddeelen der werkelijkheid ver- vaagden de grenzen tusschen materiedeeltjes en golven, het eenige wat met zekerheid overbleef, was een mathematische betrekking. Maar een mathematische betrekking is een begripsmatige grootheid; en voor men het wist, was de grens overschreden tusschen materie en geest, tusschen uitbreiding en denking, die grens, die eeuwenlang een onoverbrugbare kloof was geweest, welker overspanning een ondenkbaarheid was, en het verband tusschen lichaam en ziel altoos als een

Uitvoerig spreekt Prof. Grosheide over de ver- houding van „pneuma“ en „nous“ in genoemd commentaar bij de bespreking van 1 Cor. 14:14.

„Dit aanbidden is echt aanbidden. Subject daar- van is het in den Christen wonende, door Gods Geest niet slechts geheiligde, maar ook bijzonder begaafde en aangedreven pneuma, het Christelijk subject. Doch het gaat om buiten het verstand. Akarpos, geen vrucht brengend, omdat het niets werlt. Volkomen te begrijpen is dit niet, want de glossolalie is een wonder. Maar men ver- staat van deze dingen toch meer, wanneer men in het oog houdt, hetgeen wij ook vroeger reeds op- merkten, dat Paulus niet in een gesloten psycho- logisch siekel pneuma en nous van elkander onderscheidt en naast elkander stelt. Pneuma en nous bezien den mensch van een andere zijde. Pneuma beziet hem als persoon, als handelend ik. Bij pneuma gaat het om het centrum van het leven. Het pneuma maakt niet alleen den mensch mensch, maar ook den persoon persoon. Dat blijkt bij de glossolalie. De eene nous raakt den anderen nous, maar het eene pneuma kan in zijn werking, als de nous niet medewerkt, geheel buiten het andere blijven, het niet raken. Het pneuma des menschen wordt in de wedergeboorte aangegrepen door den Geest van God en tot een nieuw pneuma gemaakt. Dan is de heele mensch vernieuwd. Rom. 7:6; Ef. 4:23, 24. Het vernieuwde pneuma is ook het orgaan der charismata. En daaraan zal hier vooral gedacht zijn, blijkens de tegenstelling met nous, d.w.z. pneuma is weer praegnant gebruikt. Daarentegen beziet nous den mensch weer niet als persoonlijkheid, maar als kennend, denkend wezen. De nous spreekt van het schiftende, oordeelende verstand. Is het pneuma vernieuwd, dan is ook de nous vernieuwd, maar zonder dat dit op de wijze van werking van den nous directen invloed heeft, hij blijft verstand. Het vernieuwde pneuma kan, maar behoef zich niet van den nous te be- dienen. De normale mensch werkt, afgedacht van bijzondere gaven des geestes, steeds door den nous. Bij de glossolalie werkt de nous niet mede, dat zegt Paulus en geeft ons daarmede het recht om over pneuma en nous te spreken, als we deden. Het geval dat Paulus in vers 14 stelt, is dus dit. Er is in de glossolalie een alleszins behoorlijk bidden, aanbidden. Maar omdat dit buiten den nous om- gaat, bereikt het een ander niet. Voor het verband tusschen mensch en mensch is medewerking van het verstand, dat bij alle menschen op gelijke wijze werkt, noodzakelijk. De apostel zoekt het hier dus niet in de onverstaanbare klanken, maar in het niet medewerken van den nous. Toch wijkt hij daarom in de toepassing niet ver af van het vs 6 vlg. betoogde. Want de verstaanbare taal, die de menschen onderling tot oefening van gemeenschap in staat stelt, rust in den nous der menschen, kan in elk geval niet klinken zonder medewerking van den nous.“

onbegrijpelijk iets had doen ondervinden. Hier was het plotseling uit met het maken van model- len, waartoe zich het atoom nog had geleend. Het mechanisch model was de tastbare verzinnelijking geweest van het begrijpen der mechanistische aera. Lord Kelvin had het met zooveel woorden uitgesproken, nimmer tevreden te zijn, vóór hij van iets een model had kunnen maken; eerst dan meende hij het geheel begrepen te hebben. Maar hier trad plotseling in de plaats van mechanisch model het mathematisch symbool, dat een teeken scheen te zijn van een komend kennen eener andere orde, de aanleiding tot een andere con- ceptie van het wezen der materie.

Deze dingen, die hier slechts konden worden aangeduid, en die men breder kan vinden toe- gelicht in populair-wetenschappelijke geschriften als van Bavinck, Jeans, Kirk, Eddington¹⁾ etc., hadden onmiddellijk een geweldigen invloed op het natuurwijsgeerig denken, waaraan dan ook een volgend artikel zal zijn gewijd.

Maar hier mag nog even worden beschouwd de neiging tot wijsgeerige bezinning in het algemeen, als direct gevolg en rechtstreeksche uitdrukking dezer kentering. De van christelijke zijde telkens gelanceerde bewering, dat natuurwetenschap en natuurphilosophie zich nooit laten scheiden, wordt hier in feite treffend bevestigd. En dat is op zichzelf reeds iets, wat der vermelding dubbel waard is.

Immers onder de vigueur van het mechanistisch wereldbeeld scheen men formeel in staat de schei- dingslijn van exact onderzoek en speculatieve be- schouwing scherp te markeeren, zoolang de natuurwetenschap als exacte discipline zich maar beperkte tot de studie der materie en de onver- anderlijke natuurwetten. Wanneer toen de natuur- wetenschap zich maar hield aan wat duidelijk onder haar competentie viel, alleen maar streefde naar een eerlijke duiding der verschijnselen der waarneembare wereld, dan was dat heele gebied eigenlijk de neutrale zone, waarop, om met Kuiper te spreken, mannen van tweeërlei wetenschap konden samenwerken. Wanneer de wetenschap bij iedere opkomende neiging tot wijsgeerige veral-

Bovenstaande citaten zijn genoeg om te doen zien dat Ds Steen het woord „nous“ gebruikt in een anderen zin dan de Schrift. Op bld. 390 zegt hij dat „een zichzelf bewuste ziel“ een „nous“ is, als hij in een citaat van mij achter de woorden „zelfbewuste ziel“ aanvult „een nous“.

Ik kan daarvan weinig anders zeggen, dan dat deze gedachte van Ds Steen berust op een termino- logische misvatting. „Nous“ is noch synoniem met „pneuma“, noch met „psyche“.

En zoo te spreken alsof dit wel het geval was leidt tot eidelooze verwarring.

Maar, zal Ds Steen zeggen, komt dan bij sommige schrijvers uit de eerste eeuwen niet een termino- logie voor, waarbij nous synoniem genoemd wordt met pneuma?

Dan antwoord ik: misschien wel, maar daar heb ik niets mee te maken. Niemand kan mij dwingen in het terminologisch keurslijf van zestienhonderd jaar geleden; daarin kan de wetenschap van 1934 niet meer gaan. Zelfs de dogmatische wetenschap heeft meer termen en onderscheidingen en ten deele ook andere formuleeringen dan zestienhon- derd jaar geleden; en dit geldt zeker van de ziel- kunde.

Met behoud van hetgeen zakelijk in de op- vatting der ouden juist is zullen wij van hun for- muleeringen en benoemingen der dingen toch waarlijk geen evangelie mogen maken.

J. W.

VAKWETENSCHAP EN PRAKTIJK

De verwerping van het Oude Testament in het heden en verleden.

II.

Deze „Bijbel“ van Marcion hebben wij niet meer zoo in zijn geheel over, doch wij kunnen er ons een beeld van vormen door de vele citaten die bij verschillende schrijvers aangetroffen worden. De groote Duitse geleerde Adolf von Harnack heeft in zijn monographie over Marcion deze res- tanten in volgorde verzameld en afgedrukt.

Het spreekt vanzelf, dat het onmogelijk is om hier alle Schriftplaatsen na te gaan waarin Marcion veranderingen heeft aangebracht. Slechts enkele voorbeelden ter illustratie.

In Gal. 4:4 schrapte Marcion de woorden: ge- worden uit een vrouw, geworden onder de wet; In 1 Cor. 3:17 werden de woorden: dien zal God schenden, vervangen door: zal geschonden worden, omdat natuurlijk de goede God niemand schendt.

gemeening van haar resultaten maar tot de orde, tot haar eigen taak van exact werken, registreeren en proefondervindelijk waarnemen, werd teruggeroepen, dan dreigde geen botsing tusschen haar en het geloof. Al mocht een eeuwige vrede tusschen wetenschap en religie slechts gebaseerd kunnen zijn op een positivistisch wetenschaps- begrip, dat niet te aanvaarden was, velen hebben er toch voor gepleit de taak der exacte natuur- wetenschap ook werkelijk exact, positief te ver- staan en het onderzoek naar de diepere gronden en de wijdere consequenties voor de natuur- filosofie te reserveeren. De stand van zaken scheen het destijds mogelijk te maken, de weten- schap en de wijsbegeerte der natuur op deze wijze te scheiden en het exacte werk der natuur- wetenschap dus ook los te maken van den mate- rialistischen geest, waarin ze waren gewonnen.

Dit standpunt, vroeger ook door mij verdedigd, is thans veel minder houdbaar gebleken en door de feiten achterhaald. De stand van zaken op natuurwetenschappelijk gebied is nu grondig ge- wijzigd, het exacte onderzoek glijdt thans als van- zelf over in wijsgeerige beschouwing, nu de geest door de materie heenschijnt. De grens tusschen exact onderzoek der natuur en natuurphilosophie is verdood, en de neiging tot filosofische verdieping is juist een zeer karakteristieke trek van de huidige natuurwetenschap.

Dat heeft, zooals de zaken thans staan, groote voordeelen, omdat het voor ons vaststaat, dat de waarheid omtrent de werkelijkheid eerst in de gedachte, in een geestelijke wereld kan worden gevonden, en omdat de wetenschap thans in die richting zoekt — het kan ook groote nadeelen hebben, zooals in de vorige aera het materialisme een ontoelaatbare wijsgeerige bovenbouw was van de exacte studie der natuurverschijnselen. Intus- schen, daarover gaat het thans niet; het feit al- leen dient te worden vermeld, omdat wij daarin een wezenlijke trek zien van het hedendaagsche natuurwetenschappelijke denken.

Dr G. A. LINDEBOOM.

1) Eddington. The nature of the physical world.

Kirk. Stars, atoms and God.

Bavinck. Die Naturwissenschaft auf dem Wege zur Religion.

Jeans. The new background of science.